

Papp Márta:
Fricsay Ferenc Beethoven-felvételeiről
– a karmester születésének centenáriumán¹

Két idézettel kezdem – Yehudi Menuhin Fricsay Ferencről:

„Fricsay Ferenc üstökösként tűnt fel a horizonton, bemutatkozása az akkori zenei világ legragyogóbb eseményei közé tartozott.”

Dietrich Fischer-Dieskau Fricsayról:

„Már az első alkalommal, amikor Berlinben dirigált, tudták a beavatottak, hogy mesterrel van dolguk, aki mind a zenekari játéktechnika területén, mind az előadóművészetben abszolút újat hozott. A könnyű, karcsú, áttetsző zenekari hangzás és a korlátlan szenvedélyt magába rejtő fegyelem, a zenerajongók figyelmét nem kerülhette el.”²

A nevezetes bemutatkozás, amely megalapozta Fricsay nemzetközi hírnevét, a Salzburgi Ünnepi Játékokon történt 1947-ben, amikor a harminchárom éves magyar karmester Klemperer asszisztenseként és helyettesítőjeként vezényelte Gottfried von Einem operájának, a Danton halálának ősbemutatóját. Első berlini fellépése szintén beugrás volt 1948 decemberében: Eugen Jochum helyett vezényelte a Berliini Filharmonikus Zenekar koncertjét. A koncert első száma, Beethoven 1. szimfóniája előadásáról így írt a berlini *Neue Zeitung* kritikusa, Hans Heinz Stuckenschmidt:

„»Ne drámát játsszanak, uraim, komédiát játsszanak!« – kiabálta Fricsay Ferenc az 1. szimfónia próbáján a Berliini Filharmonikusoknak. Meg kellett hallgatni a próbákat is, hogy megtudjuk, micsoda ura minden játéktechnikának és zenei eszköznek ez a magyar. Elemzésre került a vonósok összes vonásneme, a fúvósok minden lélegzetvétele, a dinamikai fokozatok minden árnyalata, és a csalhatatlan fülnek egyáltalán nem volt mindegy, hogy az ütős alul vagy fölül szólaltatja meg a triangulumot... Technika és művészet Fricsaynál egészen szokatlan, különleges egységbe fonódik össze... Drámaiság és kamarazenei hangzás a két pólus, amelyek közt a karmester-fenomén Fricsay dolgozik.”³

Fricsay másfél évtizeden keresztül – 1963 februárjában bekövetkezett haláláig – állt Nyugat-Európa és Amerika hangversenypódiumain. Berlinben – Toscanini NBC zenekarának

---

¹ A tanulmány az MTA BTK Zenetudományi Intézetben 2014. október 11-én, a 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport által rendezett „Évfordulók nyomában” konferencián elhangzott előadás írott változata. A zenei bejátszások a szövegben elhelyezett linkekre kattintva meghallgathatók.

² Mindkét idézet a Fricsay vezényelte Beethoven 9. szimfónia CD-kiadása kísérőfüzetének előszavából való, saját fordítás. In: *Ludwig van Beethoven. Symphonie no. 9 d-moll op. 125.* 1958 Polydor International GmbH, Hamburg, Deutsche Grammophon STEREO 445401 - 2, 2–3.

³ Lutz von Pufendorf: “Der Beethoven-Dirigent Fricsay”. In: uott, 9.

mintájára – kinevelt egy olyan zenekart (a RIAS, későbbi nevén a Berliini, illetve Nyugat-Berliini Rádió Szimfonikus Zenekarát), amely játékának és hangzásának minőségében a nagy Berliini Filharmonikusokkal rivalizálhatott. Rádiózenekari karmester-státuszából fakadóan, de muzsikusi ambícióitól indítatva is, rendkívüli igényességgel készített hangfelvételeket a Deutsche Grammophonnál, a lemeztársaság állandó, kiemelt szerződésével. Ennek köszönhető, hogy sajnálatosan rövid pályafutása ellenére is, számos kiváló – hangzás- és felvétel-technikailag is kiváló – lemeze maradt az utókorra.

Elvárható lenne, hogy egy budapesti konferencián Fricsay Ferenc magyar vonatkozású felvételeiről, nevezetesen Bartók- és Kodály-lemezeiről beszéljünk. Engedjék meg mégis, hogy ezúttal Beethoven-szimfónia felvételeiről ejtsék szót, elsősorban az 1958-as 9. szimfónia-felvételéről, amelynek megismerése számomra reveláció volt. Beethoven kilenc szimfóniájából hat jelent meg lemezen Fricsay vezényletével: az 1., 3., 5., 7., 8. és 9. szimfónia, mindegyik a Berliini Filharmonikus Zenekarral.

A Kilencedik felvétele a berliini Jesus-Christus-Kirchében készült, hat alkalommal. A Berliini Filharmonikusok első sztereo lemezeként jelent meg 1958-ban,⁴ azóta több kiadást ért meg, legutóbb az idén nyáron. A felvételen közreműködik a St. Hedwig Katedrális kórusa, szólisták: Irmgard Seefried, Maureen Forrester, Ernst Haefliger és Dietrich Fischer-Dieskau. A következő néhány percben megpróbálom bemutatni Fricsay 9. szimfónia-interpretációjának néhány lényegi vonását. Véleményem szerint Fricsay 9. szimfónia-előadása úgy tud „klasszikus” lenni, hogy megőrzi és közvetíti a mű eszméletlen nagyságát is. Lássuk, illetve halljuk az első tétel kezdetét néhány felvételen. Beethoven egy negyedre 88-as metronomszámot ír elő, amit nagyjából mindegyik általam ismert felvétel karmestere betart, vagy megközelít, Mengelbergtől Toscanin, Walteren, Buschon, Leibowitzon, Karajanon, Abbadón, Norringtonon, Harnoncourton, Gardinieren keresztül Simon Rattle-ig; lassabban játszatja Furtwängler, Klemperer és Fricsay.

Először Furtwängler vezényletét hallják, 1942-es koncert, a Berliini Filharmonikusokkal [\(1. zenei bejátszás\)](#).

Willem Mengelberg, Amsterdami Concertgebouw Zenekar, 1940 [\(2. zenei bejátszás\)](#).

Fritz Busch, a Dán Rádió Szimfonikus Zenekara, 1950 [\(3. zenei bejátszás\)](#).

Otto Klemperer, Philharmonia Zenekar, 1957 [\(4. zenei bejátszás\)](#).

Roger Norrington, The London Classical Players, 1987 [\(5. zenei bejátszás\)](#).

Nikolaus Harnoncourt, Chamber Orchestra of Europe, 1990 [\(6. zenei bejátszás\)](#).

---

⁴ A felvétel művészeti vezetője Alfred Kaine, rendezője Otto Gerdes, hangmérnöke Werner Wolf.

Fricsay, Berlini Filharmonikusok, 1958 ([7. zenei bejátszás](#)).

A tempóbeli különbözőségeket röviden úgy is meg lehetne fogalmazni, hogy ki játssza el az első tétel főtémáját egy percen belül – a hallottak közül Mengelberg, Busch, Norrington és Harnoncourt –, és ki nem: Furtwängler, Klemperer, Fricsay. Természetesen nem, vagy nem csak a tempó dönti el, melyik felvétel a jó, vagy jobb, hanem számos egyéb tényező is: hogy a vonós-szextolák zakatolnak-e vagy gomolyognak, hogy az elsőhegedű *sotto voce* kis motívuma finom-e vagy hetyke, hogyan szólalnak meg fokozatosan a fafúvósok, és hogyan szólal meg maga a rettenetes *unisono* téma, milyen hullámokat vet, majd hogyan enyészik el, azaz milyen az artikulációja. E részleteket és az egész folyamat dramaturgiáját figyelve nekem tulajdonképpen Fricsay előadása tetszik a legjobban. Rögtön ellentmondásba is kerültem viszont előző állítással, hiszen a Kilencedik kezdetét hallgatva, látszólag vagy valójában, Fricsay Furtwängler-követőnek tűnik; hol van akkor az úgymond „klasszikus” előadás? Nos, például az egyenletes, de nem mechanikus, hanem mindig élő lüktetésben és a finom agogikában.

Fricsay rugalmasan ritmikus tempói kezdettől jól kihallhatóak: a téma fortissimo megszólalását előkészítve fokozatosan kicsit lassít, a téma elhangzása folyamán fokozatosan kicsit gyorsít, a lüktetés mégsem törik meg. Érdekes itt felidézni, mit ír maga Fricsay a tempóról németül 1962-ben megjelent kis könyvében:

„[...] Mi a zenei tempó? – semmiképpen sem puszta időmérték! A tempó sokkal inkább gyorsaságból, ritmikus formálásból, pontosságból, frazeálásból, agogikából, dinamikából, hangszínekből és kifejezésből áll össze. Hozzájönnek még a külső akusztikai adottságok, valamint a hangszerek kiválasztása, amelyeket jellegük szerint a koncertteremhez képest kell alkalmazni.”⁵

Egy-egy rövid példa Fricsay rugalmas tempóira és finom átmeneteire – a 9. szimfónia Scherzójából és a lassútételéből. A Scherzóból a Presto feliratú, de a főrésznél lassabb metronomjelzésű trióba való átmenetet idézem ([8. zenei bejátszás](#)).

A harmadik tétel most következő részlete a Fischer-Dieskau által említett karcsú, áttetsző, kamarazenei hangzásra is jó példa ([9. zenei bejátszás](#)).

A Kilencedik fináléjában ugyebár végleg búcsút mondhatunk az úgymond „klasszikus” szimfóniának. A rettenetes nyitó akkordot a mélyvonósok és a fúvósok drámai párbeszéde követi. Érdekes itt megint egyéb felvételekbe is belehallgatni. Íme, Furtwängler „fejbeverő” olvasata ([10. zenei bejátszás](#)).

---

⁵ Fricsay Ferenc: *Mozartról és Bartókról*. (Fordította Ferenc von Szita-Fricsay). Szeged: Bába Kiadó, 2004. 39.

Gyökeresen más René Leibowitz és a Royal Philharmonic Orchestra előadása 1961-ből

(11. zenei bejátszás).

„Recitativo jelleggel, de tempóban” – olvashatjuk a kottában. Leibowitz szigorúan tempóban dirigálja a mélyvonós recitativót, és előadása majdhogynem karikaturisztikussá válik. Norrington interpretációja – ezt most nem idézem – még inkább karikatúra, mint Leibowitzé. Fricsay középúton jár a szélsőségesen drámai és szélsőségesen „zenei” előadásmódok között. Érdekes arra is figyelni, milyen gondosan alakítja ki a kezdőakkord hangzását – emlékezzünk, mit írt az akusztikai adottságokról és a hangszerek kiválasztásáról

(12. zenei bejátszás).

Még egy rövid részlet a Fricsay vezényelte Kilencedik fináléjából: az *Alla marcia* variáció az ő előadásában arra is jó példa, milyen természetesen vállalja és tálalja a csörgő-börgő induló karaktert **(13. zenei bejátszás).**

Richard Taruskin 1988-as nagy esszéje a Kilencedik interpretációjáról⁶ arra a konklúzióra jut, hogy míg a 9. szimfónia mindenkit a hegyekre emlékeztet, manapság a Kilencedik „völgyében” élünk. Taruskin szerint a Roger Norrington vezényelte hírhedt – mára már szinte elfelejtett (véleményem szerint méltán elfeledett) – felvétel, mint hangok csoportjának olvasata, nagyon távol áll a mű igazságától, azaz „ellenáll” a Kilencediknek; ezzel szemben Furtwängler előadása, minden felületi torzulása ellenére, felfedező erejű, mert feltáruznak benne a mű rejtett összefüggései. Taruskin nem foglalkozik Fricsay interpretációjával, helyette hadd mondjak én sommás véleményt: Fricsay Ferenc a Kilencedik vezényletével úgy jutott el a magaslatokra, hogy közben nagy gondot fordított a hangok csoportjának előadására is.

---

⁶ Richard Taruskin: “Resisting the Ninth”. *19th-Century Music* Vol. 12, No. 3. (1989. tavasz), 241–256.